

Драган Тодоровић

dragan.todorovic@filfak.ni.ac.rs

Етнографско-социографски показатељи раширености протестантских верских заједница у југоисточној Србији (са посебним освртом на Роми протестанте)***Апстракт:**

Деценију и по уназад, у религијском пољу Србије траје појачани утицај “малих верских заједница” – адвентиста, пентекосталаца, Јеховиних сведока, баптиста, методиста, мормона... Опонашајући образац распрострањања у европским, па и балканским земљама, протестантске верске заједнице посебну пажњу усмеравају према етничким мањинама, посебно Ромима, који су по конфесионалном пореклу православци и припадници ислама. Прелазак на протестантизам донео је Ромима много тога што им је било ускраћено у православљу, римокатоличанству и исламу: достојанство и уважавање, бригу и скрб, наду и перспективу.

Анализом садржаја прикупљене етнографске и социолошке грађе и продубљених интервјуа са верницима и старешинама, аутор у раду даје етнографско-социолошки приказ распрострањености протестантских верских заједница у југоисточној Србији (Хришћанска баптистичка црква, Јеховини сведоци, Хришћанска адвентистичка црква и Еванђејска пентекостална црква), с кратким представљањем по једне карактеристичне верске заједнице у којој Роми чине преовлађујуће верништво.

Кључне речи:

протестантске верске заједнице, протестантизација Рома, југоисточна Србија, Роми, Роми протестанти.

Увод: Религијско-конфесионални идентитет Рома

Роми су вишерелигијски и вишеконфесионални народ Балкана који је, пригрливши религију већинског окружења на свом историјском путу, загубио прапостојбинску веру. У Србији, Роми исповедају хришћанство и сунитски ислам,¹ али се њихово традиционално (православно/римокатоличко) хришћанско/исламско религијско-вероисповедно биће последњих година озбиљно нарушава упливом протестан-

* Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост и идентитет Рома и националних мањина у илустричним околиштинама источне и југоисточне Србије* (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете и науке РС.

¹ Нешто је од шиитске гране ислама међу Ромима Ниша и још по негде на југу Србије. Детаљније о томе у: Ђорђевић and Todorović 2009.

тизма, са трајним импликацијама на њихов идентитет (Ђорђевић 2005a; Тодоровић 2011г, 2011д).

Ширењу новог верског идентитета међу Ромима одговара постојећа незаинтересованост црквених институција и високих служитеља на које се угледа паства. Православне цркве и Исламска верска заједница никад нису оформиле посебна тела за мисионарење међу Ромима,² док се локално свештенство држало подаље од ромских гета у којима су се одвијале свакодневне активности. Поводећи се за исказаном небригом, вероисповедна браћа са зазором их је поглеђивала на молитвама у храмовима или свечарским поворкама, при чему нису изостајали ни изливи религијске нетрпељивости.

До квалитативног помака долази тек са активнијим заживљавањем протестантског погледа на свет у последње две деценије истеклог века, прво у Бугарској и Македонији, а одскора и у јужној Србији. Показало се да су протестантске месне цркве добро организоване заједнице, са разрађеним механизмима интеграције и укључивања чланова у живот и делатност цркве, јаким социјалним и материјалним разлозима конверзије и привржеништва, као и и концептом анационалних заједница које протежирају једнакост и братство (Ђорђевић 1987). Међутим, ни тамо им није увек било лако.

Остали чланови са скептицизмом би гледали на новообраћене, све док они својим новим начином живота не би потврдили да су постали искрени следбеници Божји. Ипак, конверзија у разне мале верске заједнице донела је Ромима жељно ишчекивано уважавање у пасторалном душебрижнштву, наду у боље сутра и сопствено достојанство. Речју, све оно што им је било ускраћено у надменом опхођењу домицилних верских одличника. Остварени су позитивни ефекти кад је реч о повећању квалитета живота и побољшању друштвеног статуса: смањење ситног криминала, алкохолизма, наркоманије и проституције, као и побољшане хигијенске и образовне навике (Ђорђевић 2009).

Понашање официјелних религијских структура и црквених великодостојника иних провенијенција према Ромима као верницима, у прошлости су одређивали резервисаност и неповерење. Такав став је био пресудан у прихватању верског портрета Рома и од остатка па-

² Посебан Одбор за бригу о Ромима имају једино католици, а од Другог Ватиканског концила и организовану бригу о мигрантима, институционализовану у *Кодексу канонској права* (1983). У њему се наводи да је земља домаћин у обавези да мигрантима и Ромима осигура право на њихов језик и духовно наслеђе. Коначно, Папинско вијеће за пасторал селилаца и путника доноси недавно *Смјернице за пасторал Рома* (2008). О ставовима црквених великодостојника и представника ромске елите о Ромима као верницима више у: Живковић, Тодоровић, Јовановић и Ђорђевић 2001; Ђорђевић and Todorović 2011.

стве. Зато је на већинском народу и већинским црквама да поразмисле колико још труда треба да уложе у истинско разумевање комплексног конфесионалног идентитета нападеног ромског народа. Што пре у домен својих интересовања укључе афирмацију ромског идентитета, утолико ће моћи да се надају бољим резултатима у раду са Ромима у будућности. Изгледа да су протестанти, а међу њима понајбоље пентекосталци, први то схватили (Тодоровић 2011а, 2011в).

Део припремних радњи у реализацији циљева и задатака докторске дисертације под насловом „Протестантизација Рома југоисточне Србије“³ подразумевао је темељно упознавање са историјатом прихватања протестантске вере од стране Рома у Србији, особито у њеном југоисточном делу. Анализом садржаја прикупљене етнографске и социолошке грађе и продубљених интервјуа са крштеним верницима и старешинама, обављених крајем 2008. и у првој половини 2009. године, у наставку рада даћемо етнографско-социолошки приказ распростраћености највећих протестантских верских заједница у југоисточној Србији (Хришћанска баптистичка црква, Јеховини сведоци, Хришћанска адвентистичка црква и Еванђеоска пентекостална црква), с кратким представљањем по једне карактеристичне верске заједнице у којој Роми чине преовлађујуће верништво.⁴

Баптисти

Баптисти у ЈИС

Историја протестантског верског организовања на југу Србије дуга је од пет деценија: раних педесетих година у Лесковац је из Београда са својим супругом дошла г-ђа Вера Давидовић, верујућа јеванђеоска хришћанка. Од тог заједничког верничког језгра настале су две сестринске заједнице: Еванђеоска пентекостална црква и Хришћанска баптистичка црква (слика 1).

Мисионарски духовни рад баптиста на овим просторима започео је, како смо већ казали, у Лесковцу око 1964. године; данас је заједница окупљена у Делиградској улици број 2, у близини поште и Ватрогасног дома, под вођством пастора Драгана Станковића. Верници су

³ Именовану дисертацију аутор је одбранио на Одељењу за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, под менторством проф. др Милана Вукомановића, октобра месеца 2011. године.

⁴ Поред заједничког богослужења са верницима Србима, међу баптистима, адвентистима и пентекосталцима у југоисточној Србији постоје и тзв. *чисте ромске цркве*, у којима Роми представљају апсолутну већину верничког тела. Код Јеховиних сведока још увек преовлађује искључиво измешано учествовање у религијским ритуалима Рома са већинским становништвом.

српске националности, а једини давно крштени Ром напустио је са породицом „српски Манчестер“ и преселио се због посла у Војводину.

Око 1970. године придружује им се мања група верника из Ниша, надахнута духовном литературом Сима Ралевића из Пећи. У верничку заједницу окупља их 1980. године Чедо Ралевић, повлачећи се из здравствених разлога са места пуновременог мисијског радника у Македонији. Као призната верска заједница, Хришћанска баптистичка црква у Нишу постоји од 1985. године; некада је обухватала људе средње животне доби, док данас недељним окупљањима махом присуствују старији људи и деца. Својом вољом, потврђеном крштењем, баптизам исповеда око 150 Нишлија, мада их је на проповедима редовно тек тридесетак.

У почетку су се зарад богослужења изнајмљивале сале нишких биоскопа „Чегар“ и „Истра“ и Симфонијског оркестра, све док на коришћење не добијају простор у Рајићевој 21. Тачније, преуређивањем некадашње магацинске зграде формиран је кутак, сада са улазом из Епископске улице број 29, који нишки баптисти доживљавају својим молитвеним местом. На црквеној адреси у Нишу делује и добротворна организација „Љуби ближњега свога“, због чијих се донација у храни и одећи за баптисте зна и ван малобројног верничког круга. Хришћанска баптистичка црква у Нишу припада Јужном баптистичком савезу.

У граду Прокупљу, али и Бериљу поред Прокупља, има пријатеља цркве међу Србима и румунским Ромима, одскора и крштених чланова. Неколико је верних породица српске националности и у Пироту.

Роми баптисти у ЈИС

Тек је десетак крштених Рома у Нишу. Млађи међу њима активно учествују у црквеном раду, свирају и певају у црквеном хору. Вероучитељица Драгана Мутишевић, и сама ромског порекла, неуморно организује дечије часове које, заједно са српском децом, посећује десетак деце и тинејџера из неверујућих ромских породица из неколико нишких махала. Каже да су јој највећа препрека традиционални образци ромског живота: таман када међу најмлађе усаде вредновање редовног запоседања школских клупа, родитељи их и пре истека основношколског циклуса уведу у брачне воде. Удаја малолетне женске деце је најизраженија.

У Шаиновцу код Дољевца постоји група од тридесетак ромске деце и тинејџера са којима старешинство из Ниша годинама већ предава ради. Свесни остварених позитивних помака у дечијем васпитању и образовању, њихови родитељи не праве никакве запрете верском раду, иако сами нису прихватили баптистичку веру, нити их на то неко приморава.

Хришћанска баптистичка црква у Белој Паланци

У Белој Паланци постоји једина ромска баптистичка заједница у југоисточној Србији, на челу са ромским старешином Бојаном Куртићем, по свему судећи раритет и за шире просторе баптистичког деловања. Тридесетпетогодишњи Бојан завршио је средњу музичку и апсолвирао Вишу музичку школу. Музичку уметност заменио је уметношћу молерисања, занату се учио у војсци и од таста, да би годину уназад у родном граду регистровао фирму за молерску делатност. Крстио се 1996. године, а улога свештеника додељена му је куповином стамбеног објекта намењеног за обављање верске делатности. Без званичног је теолошког наука, али је, као дугогодишњи члан екипе задужене за подршку музичким деловима богослужења, задобио поверење Чеда Ралевића, пастора из Ниша.

У два наврата неуспешно покушавајући да се скраси у издвојене просторије верничких домова, заједница тек у трећем покушају добија сталну адресу у белопаланачком насељу познатом под именом „Мурице“, шћућуреном између опустелих плацева некадашњег погона фабрике за израду обуће „Весна“, неуређене обале реке Нишаве и железничке пруге. Чини га дугачак низ приземних и једносратних кућица, све налик једна другој, уз које лелуја утабан земљани пут.

Наиме, Хришћанска баптистичка црква из Ниша сопственим средствима је 2000. године, од локалног Рома опредељеног да живот настави у иностранству, купила грубо озидану једносратницу са пространим двориштем и даривала је на употребу својим тадашњим верницима ромске националности.

У две просторије у приземљу – горњи етаж није оспособљен за становање, тек предстоји малтерисање зидова и постављање вратију и прозора, али је то остављено за нека боља времена – живи старешина са супругом Жаклином и шестогодишњим првенцом Андријом, док се у трећој, највећој, од којих тридесетак квадрата, недељом окупљају Роми из града. Да није проповедаонице, са усађеним дрвеним крстом на предњој страни, и „бубњаре“, са задатком да у хладне зимске дане загрева присутне, спремно би помислили да смо забасали у музички студио. Две велике звучне кутије, миксета са појачалом, два микрофона, клавијатуре, сет бубњева, електрична и обична гитара и много каблова разбацаних по поду.

На једној столици су фломастером исписани разнобојни папири већег формата. Жаклина поносно изјављује да сваког недељног поднева организује једночасовни рад са ромском децом из улице, учи их религиозним песмама, читају одломке из Библије и упућују молбе Богу за добро здравље и срећу најмилијих (слика 2). Не долазе само деца из верничких породица, ту су и она чији родитељи нису чланови цркве, али им дозвољавају да се заједно друже и забављају. Старији се окупљају у касним поподневним сатима, најчешће од 18 часова. У

другој половни просторије уредно је поређано тридесетак дрвених столица, мада група броји углавном десетак одраслих чланова, иако не свих и крштених.

Бојан нам је појаснио да садашњи верници представљају језгро новог организовања, започетог две-три године уназад. Првобитна, бројнија група, на чијем челу је такође био Ром, састављена у време почетака верског организовања у Белој Паланци, више не постоји. Старешина се преселио, многи верујући су се охладили у вери, а кумовало је томе и поступно изостајање хуманитарне помоћи, множини суштински разлог редовног посеђивања недељних окупљања. Зато он верује у браћу и сестре чијем верском уздизању непосредно допринеси, наглашавајући чистоту њиховог избора и убеђеност у мисију коју су започели међу белопаланачким сународницима.

Адвентисти

Адвентисти у ЈИС

Хришћанску адвентистичку науку у Нишу први су проповедали литерарни еванђелисти и колпортери из Новог Сада још далеке 1920. године (Ђуришић 2009). Марта 1923. године формирана је прва црква и почело одржавање редовних суботњих и недељних богослужења; у молитвеном дому у улици Седмог јула број 21 од 1948. године, преуређеном и обновљеном септембра 1975. године (слика 3).

Хришћанска адвентистичка црква у Нишу средиште је Јужне црквене области Југоисточне европске уније Хришћанске адвентистичке цркве и има око две стотине верника. Радом верника нишке цркве у сестринство црква Јужне области примљене су и две нове цркве: 1994. године црква у Прокупљу, а 2004. године црква у Пироту. Хуманитарна организација „Адра“ препознатљив је знак адвентиста и у Нишу. У Лесковцу, такође, постоји Хришћанска адвентистичка црква, у близини некадашњег Здравственог диспанзера.

У Врању је, изнад аутобуске станице, још крајем седамдесетих година прошлог века постојала зграда у којој су се окупљали верни људи, да би се 1992. преселили у зграду поред садашње Поште.

Роми адвентисти у ЈИС

Све до почетка новог миленијума, у адвентистичким црквама у Србији мало пажње се обраћало на Роме као потенцијалне вернике. Истају стратешки и акциони планови обухвата мисионарским радом, тако да је њихово појављивање било стихијско и малобројно.⁵ Јачањем

⁵ Оцене изнесене у електронској преписци са Велимиром Радовановићем (1950), вођом мисионства за Јужну црквену област Хришћанске адвентистичке цркве (ужа Србија, Црна Гора и Косово), а затим и председником Јужне цркве-

свеукупног друштвеног интересовња за положај ромске популације почетком новог миленијума, унутар нишке црквене администрације плански се приступа појачаној евангелизацији међу Ромима. Најпогоднијим оквиром теренских активности одређено је подстицање отварања тзв. ромских цркава: ширење Јеванђеља у изворном окружењу прилагођено културолошким особеностима ромског народа. Године 2002, са базом у Доњем Бријању – селу надомак Лесковца са већ увелико формираном верничком популацијом међу ромским становништвом – у кући сина вернице бака Деске, започињу активности на отварању нових цркава у Винарцу, Бојнику, Сурдулици, Врању и у самом Нишу. Оне су укључивале како библијско проучавање, тако и хуманитарни и едукативни рад, најпре са женама и децом. Интензивно се ради између јесени и пролећа, у време зимске паузе када се Роми обично враћају својим домовима, одмарајући од напорних пољопривредних сезонских послова у Војводини и кванташке трговине у Београду. Уз подршку тадашњих пастора лесковачког округа Александра Мацуре и Бранка Лукића, радом координира пастор Славко Тасић из Лесковца.

Нишки Роми адвентисти од самих су почетака заједничарили у вери са српском браћом и сестрама у згради у улици Седмог јула број 21 (слика 4). Први Ром адвентиста у Нишу био је Хусеин Селимовић, крштен још давне 1947. године.⁶ Веру је примио преко своје супруге пореклом из Македоније, сестре Даута Селимовског – декларисаног адвентистичког верника из скопске општине Шуто Оризари. Богослужења су, поред Хусеинове породице и његовог млађег брата, посећивали и Ромкиња по имену Мађида и још један Ром из Прокупља.⁷

У Београд мали, највећој ромској махали у „Вилином граду“, такође се покушало са инсталирањем ромске цркве. Окосницу је чинила кућна група у дому Славице Асановић,⁸ једне од најстаријих и најагилнијих адвентисткиња. Формирано верничко језгро, у изнајмљеном простору, позивало је рођаке и пријатеље да се придруже свакодневной реализацији различитих садржаја: неофицијалних дискусија о библијским текстовима, одговора на питања заинтересованих посетилаца, певања духовних песама и сл. Једном или два пута у току недеље, састанцима

не области у периоду између 2001. и 2007. године у Нишу. Данашње намештење г-дина Радовановића везано је за Хришћанску адвентистичку цркву у Пожаревцу. У међувремену, на Протестантском теолошком факултету у Новом Саду стиче звање магистра теолошких наука (Мисиологија).

⁶ Подаци добијени од Момира Ђуришића (разговор вођен у просторијама ХАЦ у Београду, 7. децембра 2010. године), председника Јужне области ХАЦ између 1968. и 1975. године, са седиштем у Нишу.

⁷ Хусеин Селимовић и његов брат и данас су међу живима. Први је са станом у Канади, а други у српској престоници.

⁸ Причу потврђује сама Славица у интервјуу обављеном у њеном дому 29. 12. 2008. године.

је присуствовао и пастор из нишке цркве, упознајући присутне са основним адвентистичким веровањима. Упркос вишемесечном труду, пројекат је неславно окончан отказивањем гостопримства од стране власника закупљених просторија, таман када се локално становништво привикло да у устаљеним терминима посећује неформална окупљања.

У лесковачкој Хришћанској адвентистичкој цркви, годинама су се окупљали верници српске и ромске националности, све док Роми, почетком двехиљадитих, нису оформили сопствену заједницу у Винарцу – насељу три километра удаљеном од Лесковца. Заправо, опремљен је горњи спрат дома Љиљане и Десимира Зекића и претворен у црквено здање, капацитета тридесетак места, које посећује двадесетак Рома и Ромкиња (активно не више од пет или шест).⁹ У град су наставили да долазе махом околни сеоски Роми.

Не би ли била приступачнија Ромима верницима којима је било тешко да путују неколико километара до центра града, 2004. године је у ромској махали у Врању изграђена и ромска Адвентистичка црква, са могућношћу пријема четрдесетак посетилаца. Прецизније речено, на плацу откупљеном средствима за изградњу нових молитвених домова Јужне црквене области, „залепљена“ је за породичну зграду фамилије Теримовић, у целости опредељеној за адвентизам. Штавише, Момиров син Ацко обавља улогу старешине. Петнаестак је крштених Рома који се – најпре због посвећености тешким физичким и сезонским пословима услед неизвесне егзистенције – нередовно се окупљају.

У Драговцу, насељу тик поред Бојника, адвентисти такође имају прелепу нову зграду у којој се окупљају верни Срби и Роми из ближе и даље околине. Градња је завршена 2005. године на засебно купљеном и ограђеном плацу, са могућношћу богослужења пред око 200 верника истовремено. Ову зграду у народу бије глас да је „ромска црква“, мада Ромима није право због тога, те потенцирају да су отворени за све адвентисте из читаве јужне Србије. Велики евангелизациони талас захватио је овај крај почетком двехиљадитих, а кулминирао је 1. марта 2003. године заједничким библијским крштењем (уроњавањем у воду) двадесетпеторо верника (седамнаест из Бојника и осам из Доњег Бријања) у цркви у Доњем Бријању.¹⁰ Већина није издржала строге адвентистичке захтеве у погледу исправног верског живота „отпав-

⁹ Нерија Ајдаревић-Нера, са супругом пионир адвентизма у Винарцу, испричала нам је да су првобитни договори ишли у правцу изградње нове зграде на плацу од три и по ари на једној локацији у селу, понуђеној по врло повољној цени. Касније је одлука преиначена и молитвени дом је, опремањем спра-та изнад породичне куће Зекића, изграђен мањим новчаним средствима.

¹⁰ Крштењу је присуствовао и др Радиша Антић, тадашњи председник Југоисточне европске уније (Босна, Србија, Црна Гора, Македонија) и декан Теолошког факултета ХАЦ у Београду.

ши“ од вере, те садашња група оличава нови адвентистички талас сачињен од повратника у веру и нових чланова.

Хришћанска адвентистичка црква у Доњем Бријању

Адвентисти више деценија постоје и у Доњем Бријању, где је у дворишту Животе Мирковића подигнута зграда цркве у којој се махом окупљају верни Роми из тог и из околних села (слика 5). Може се слободно рећи да је црква у Бријању „породила“ и оне у Драговцу и Винарцу јер се адвентистичко учење родбинским и пријатељским везама полако примало у суседним местима, најпре међу ромском популацијом.

Живота Мирковић, приватни грађевински предузимач, пре пуне три деценије је прихватио адвентистички стил живота и на средокраћји између Ниша и Лесковца – са жељом да приближи учење ретким верујућима и прошири међу неверујуће – у сопственом дворишту пруредио некадашњи објекат за становање и посветио га црквеним пословима. Без посебне новчане надокнаде, Живота и његова породица са много пажње брину о изгледу цркве и њеном одржавању.

Дуги низ година Мирковић је обављао и улогу старешине, надгледао је и подмиривао верничке потребе. У последњих неколико година повукао, остављајући нараслим млађим снагама да се доказују. Мада још увек нема статус старешине, Зоран Зекић из суседне Међе, издваја се међу таквима. Чест гост на службама је и Ацко Теримовић, ромски адвентистички старешина из Врања, који је, иначе, прихватио адвентизам тако што је оженио млађу Животину кћер Јасмину. У вери је петнаестак верника, махом Рома, из села и ближе околине. Иако их Роми верници редовно позивају, пријатељи и подржаваоци адвентиста српске националности избегавају да посећују ову цркву, због епитета „ромска“.

Пентекосталци

Пентекосталци у ЈИС

Малобројни верници из лебанског краја првобитно су се окупљали у скромној сеоској кући Слободана Станковића, у селу Шумане, на пола пута између Лебана и Горњег Врановца.¹¹ Острашћени сељани, оркестрирани од стране тадашње Државне безбедности,¹² у два навра-

¹¹ Драгоцене податке о почецима верског организовања у југоисточној Србији пружио нам је у засебном интервјуу Стефан Станковић, садашњи лесковачки пастор, иначе млађи син родоначелника пентекостализма Миодрага-Мије Станковића. (Изненадна Мијина смрт 24. фебруара 2009, тик пред заказани разговор у Лесковцу, ускратила нас је за многа изворна сведочанства о томе како је изгледало проповедање библијског наука пре готово пола века).

¹² „Зашто кажем да је у питању Државна безбедност? Зато што је много година касније, када је извесна личност из политичких кругова, врло позната у

та су демолирали проповедаоницу, присиливши верујуће да се пресе-ле у Лебане, у дом Вере Станковић, удате Ранђеловић. Временом су дограђене две додатне црквене просторије, а негде почетком осамдесетих година дограђена је и засебна зграда у Панае Ђукића број 16 – и данас место заједничких недељних богослужења Срба и Рома (Рома у већем броју).

Поред поменуте Вере Давидовић, први јеванђеоски хришћани у Лесковцу био је брачни пар Митковић, Ђирило и Мирослава. Ђирило је касније постао први пастор у Лесковцу. Са старошћу се повукао на службу у Лебане, а 1976. године за пастора је рукоположен Миодраг Станковић. Шездесет и четврте године прошлог века купљена је зграда у улици Максима Горког 22, а раних осамдесетих купљена је и стара предратна вила, породична кућа трговца Димитријевића у броју 21 (слика 6). Стара зграда у броју 22 служила је за ромска богослужења, све док у насељу „Славко Златановић“ није постављен шатор, донација Француских Рома Синта, надалеко и нашироко тако проносећи име „Цркве под шатром“. Године 2005, дошло је до поделе на Протестантску еванђеоску цркву „Заједница Рома“ и Духовни центар еванђеоске цркве „Светло“. Од 2007. године у „Светлу“ своја богослужења почели су да држе и верујући Кинези.

Ради се о мултифункционалном центру, опремљеном тако да одговори на различите потребе верничке популације (слика 7). Постоје трпезарија и просторија за дневну рекреацију, спаваоница са десетак лежајева за госте цркве, сала за састанке и радио станица „Шалом Ромален“ за емитовање духовних садржаја.

Заметак деловања Духа Светог међу Нишлијама чини труд Миодрага Станковића с почетка седамдесетих година прошлог века, у виду паралелне испомоћи јачању нишке, лесковачке и крушевачке заједнице. Други покушај, такође скроман по учинку, јесте онај пастора Горана Максимовића из прве половине последње деценије двадесетог века. Године 1996, устројена је формално Еванђеоска црква „Радосна вест“, а зграду у сопственом власништву у Епископској улици бр. 82а има тек од 2005. године. Верничко језгро на богослужењима чинило је испочетка тридесетак тадашњих студената, а данас заједница има око четрдесет крштених верника, махом Срба.

Роми њенџекосџалци у ЈИС

И у Србији је трансформација ромског мањинског религијско-конфесионалног статуса у већинским верама у већинску присутност у

Лебану и околини, отишла у пензију, онда је мојој тетки пришла, пошто су ионако мање-више комшије, Лебане је мало, две улице даље, и признала да су све они све то радили, оркестрирали и тражила опроштење.“ (извод из интервјуа са Стефаном Станковићем).

мањинским верама и верским заједницама највидљивија на примеру јеванђеоског пентекостализма (Ђорђевић 2005б).

Прва ромска породица у Лесковцу која је примила Христа била је породица Ромкиње Севде, која је, давних шездесетих година прошлог века, служила у кући пентекосталног проповедника Тирила Митковића. Слика Срба и Рома за столом у време недељног ручка, ретка и за садашњост, а немоли за то време, трајно је определила Севду да протка сопствени живот вером и молитвом, и узорним понашањем заинтересује бројне сународнике за нов хришћански наук.

Но, више од библијских поука, Роме су пентекостализму суштински привукле *молишве за здравље* Миодрага Станковића, када је средином седамдесетих година прошлог века преузео вођење службе и цркве у Лесковцу. И сам у једном животном трену исцељен од болести, млади пастор увек је спремно излазио у сусрет Ромима у потребама – телесним или душевним, појединачним или породичним.¹³ Лесковачким махалама препричавало се да „црква лечи болесне“. Другим речима, да су усрдне молитве за оздрављење старешинства делотворније од званичне медицине. Саме старешине, пак, радије су то представљале као божији одговор верујућима: пород нероткињама, мушког наследника у кући, очишћење од тумора и израслина на телу итд. Било како било, групе Рома из Подворца, Сат-мале и новог насеља „Славко Златановић“ тискале су се недељом пред зградом у Максима Горког број 22, навевши одговорне у цркви да покрену „мисију у мисији“, тј. да формирају засебну „Заједницу Рома“. Ова заједница касније је изнедрила и многе друге у непосредном окружењу, како урбаном тако и руралном.

Као што смо претходно написали, важна година у верском животу Рома пентекосталаца у граду на Дубочици јесте 2005. Тада се трећина верника, на челу са старешинама Шерифом Бакићем и Бојаном Расимовићем, вратила у окриље српске заједнице „Светло“, док је остале наставио да представља Селим Алијевић. Ова деоба непосредно је узроковала издвојено настајање нових заједница под патронатом Духовног центра еванђеоске цркве „Светло“ и Протестантске еванђеоске цркве „Заједница Рома“.

„Заједница Рома“ агилнија је у мисионарском раду. Мањих молитвених група и мисијских станица има и у Прокупљу, Сурдулици, Владичином Хану, Белој Паланци, Пироту и Бујановцу. Једнако и у Житном потоку, Разгојни и Печењевцу, као и у Дубову, поред Бојника. Окупљања су најчешће у дому неког од верника, које периодично посећују старешине из Лесковца. У Прокупљу верне предводи студент Библијске школе Марјан Станковић, на кога лесковачка централа озбиљно рачуна у будућем проповедничком раду.

¹³ Консултовати изворна сећања Миодрага Станковића, објављена у: Stanković 2007.

У зависности од скромних финансијских могућности и сналажљивости самих верника на терену, поједине заједнице почеле су да раде у изнајмљеним просторијама или у просторијама у сопственом власништву. Тако, на пример, Лесковцу надомак је Бошњаце, где у ромској махали у центру постоји основним грађевинским трудом оспособљена омања зградаца, намењена окупљању тридесетак Рома, које предводи Ненад Дурмишевић (слика 8).

Посебна пажња посвећена је контактима са браћом и сестрама у суседном Врању, започетим још раних деведесетих година прошлог века. Старешине Далибор Јашаревић и Ненад Бекташевић налазе се на услузи обраћенима у Христу, а просторије за богослужење добровољно је уступио Јовица Јашаревић. Покренули су и црквени сајт на адреси .

Удовољава се верским потребама педесетак Рома и у осам километара удаљеној Врањској бањи. Елементарно је опремљено за богослужење поткровље породичне куће Кадире Асановић (слика 9).

У Врању и Врањској бањи делују и филијале лесковачког Духовног центра еванђеоске цркве „Светло“. У изнајмљеној просторији у приземљу једне породичне зграде у старом градском језгру, у Горњој Чаршији, тек неколико десетина метара од споменика оцу ромске трубе Бакији Бакићу, окупља се тридесетак Рома пентекосталаца.

Под закупом је и просторија у Врањској бањи, у коју двадесетак верника долази да послуша проповеди и слави Бога.

Као одвојена заједница, у махали на Јеврејском гробљу у Нишу, у Мраморској улици број 11, делује Протестантска еванђеоска црква Духовни центар „Заједница Рома“, са тридесетак крштених верника и стотинак симпатизера. Старешина Рама Јашаревић са супругом и децом станује у кући покрај цркве. Није Нишлија, већ се доселио из Лесковца зарад мисије међу сународницима у граду на Нишави.

Пројекат еванђеоска црква „Заједница Рома“ у Лесковцу

Двадесет и први септембар 1986. године историјски је датум за јеванђеоски пентекостализам у Србији. У Лесковцу су тог дана освећени објекти Духовног центра еванђеоске цркве „Светло“ у улици Максима Горког, али је и отворена прва „Заједница Рома“ у тадашњој Југославији (Starešinstvo Protestantske evanđeoske crkve 2007). Једна црква, а две заједнице у два објекта: српска у броју 21, а ромска у броју 22.

Многи су тада ризичним оценили корак у подели богослужења на српском и ромском језику, страхујући од осуда за подвајањем двеју нација у Христу. Било је, пак, међу њима и оних дубоко убеђених да Роми заслужују да достигну духовну слободу изражавају у потпуности у складу са сопственим темпераментом. Као и другим важним животним приликама, и у црквеним би догађањима уносили себе до краја. Експресија у исказивању шта им је на души није била једнака као код браће Срба: брже, гласније и бучније су певали, ватреније су се моли-

ли, стајали су и тапшали, уздизали руке и погледе ка таваници. Прекопиране стихове из англосаксонских песмарица компоновали су у складу са познатим ромским мелосом, текстописали су особени доживљај Бога на матерњем језику. Државу и даље нису имали, али су постали равноправним члановима царства божијег. Добили су своју цркву и један сасвим нови идентитет. Речју – славили су Бога на ромски начин!

Године 1991, по окончању двогодишњег духовног учеништва у *International Bible Training Institute* (Еванђеоска библијска школа) у Burgess Hill-у у Енглеској, Миодрагу Мији Станковићу и његовим синовима Станку и Стефану, као старешина, а затим и као први ромски пастор, прикључује се млади и перспективни Селим Алијевић (Kurtić 2003). Почетком двехиљадитих за старешине се рукополажу и Шериф Бакић и Бојан Расимовић. Тимским радом дат је немерљив допринос активном ширењу Јеванђеља међу лесковачким Ромима. У надоласком времену, број крштених верника премашио је бројку од хиљаду, са још најмање толико пријатеља цркве и повремених посетилаца.

Дечији, тинејџерски и омладински часови, касније и сестрински, оспособили су читаву генерацију нових верника, орних да, будући да нису сви могли одједном да се сместе у мален простор, уским и пренатрпаним улицицама у махалама неуморно позивају на недељна богослужења у различитим терминима. Проблем је умногоме разрешен 1. априла 2001. године, постављањем великог плаво-белог шатора,¹⁴ величине 25 пута 15 метара, на купљеној парцели на броју 35 у Карађорђевој улици у Населу „Славко Златановић“ (двориште негдашњег складишта предузећа „Два јарана“) (слика 10). Код надлежних органа је пријављено верско окупљање на новој адреси. Међутим, није се све завршило на томе. Приговори комшија српске националности са почетка улице и ширег реона, учестали због наводне буке и непримереног понашања, кулминирали су решењем комуналних органа да се шатор демонтира или сруши. Старешинство је паметно реаговало, обавештавајући све расположиве штампане и електронске медије о кршењу грађанских и верских слобода, формирајући притом „живи штит“ пред објектом састављен од преко хиљаду младих и старих верника, али и најмлађе деце. Држала се проповед на отвореном, певале су се божје песме, упућивале молтиве Христу. Председник лесковачке општине није желео да ризикује јавну репутацију, те су страсти смирене компромисом а шатору је обезбеђен опстанак (Куртић 2008). Истовремено, простор у Максима Горког број 22 претворен је у хуманитарно складиште, односно седиште добротворног друштва „Оаза“.

¹⁴ Лесковачки Роми у томе нису никакви ексклузивци. У немогућности да сместе хиљаде нових верника, придошлих да чују проповеди о „Богу на земљи“, бразилски пастори непрестано су принуђени да изнајмљују велике плаво-беле циркуске шаторе (Ћирјаковић 2005, 66).

Таман кад се стишала једна, уследила је друга бура. Почетком 2005. године, услед супротстављених погледа на будућу црквену организацију и наводне црквене недисциплине, дошло је до расцепа до тада јединствене „Заједнице Рома“. Већа група Рома остала је под истим именом и под вођством члана Главног старешинства и координатора ромских заједница Протестантске еванђеоске цркве у СР Југославији, пастора Селима Алијевића. На челу са ромским старешинама Шерифом Бакићем и Бојаном Расимовићем, мања група се приклонила, или боље рећи, вратила, матичном гнезду – Духовном центру „Светло“ и заједничким богослужењима са Србима у Максима Горког 21. У погледу устројства, „Светло“ се одредило као од Београда независна самостална црквена општина на југу Србије.

Пољуљано је поверење многобројне верничке популације. Једни су напрасно престали да посећују обе заједнице, тихо и без речи исказујући незадовољство учињеном реорганизацијом. Са друге стране, уздрмане су читаве фамилије: отац се приклонио Селиму, а син изабрао Шерифа, породичне односе доводећи до усјања. Асистент Селима Алијевића, Горан Саитовић, потврђује да заједница данас окупља тристотинак крштених верника и исто толико пријатеља (наведена сразмера важи и за заједницу „Светло“).¹⁵

Црква у новом насељу наставила је да се развија. Поред шатора, поступно су оспособљаване постојеће зграде чврсте грађе за извођење разних облика активности. Данас постојећи комплекс обухвата управну канцеларију, учионицу са школским прибором за рад са подмлатком, кухињу за освежење и лаке оброке, рекреативни простор и радио станицу.

Главни део црквених активности, од редовних богослужења до поуке у вери са најмлађим узрастом, у „Заједници Рома“ се обавља на ромском језику. Гостују ли на службама нероми, неписано правило је да пастор проповеда на српском језику. Сат времена пре устаљеног термина богослужења – средом и недељом од осамнаест часова – у пространо црквено двориште почињу да пристижу први верници. Онима из удаљених махала или гравитирајућих места, као и за старе и слабо покретне, намењен је изнајмљени комби. Посећеност је боља викендом, као и пред најхладније годишње доба када се, у своје се домове са јесењих сезонских послова диљем Србије, Роми враћају да презиме. Поздрављајући сваког појединачно и усмеравајући их према средишњици простране сале, на вратима стоје редари и ђакони, послужитељи задужени за организовање и спровођење црквених обреда.

¹⁵ Водивши планиране интервјуе, из разговора са обичним верницима из обеју заједница могао сам да закључим да постоји расположење за успостављањем поновног јединства. Изгледа да је на црквеним вођама да пронађу практични начин како, на добробит свију, то да и изведу.

Унутрашњи зидови шатора обложени су лакираном ламперијом, како би, што је могуће више, задржали топлоту када загуде снегови.

Неупућене и неприпремљене посматраче затиче неуобичајена сцена док се обављају последња штивовања на бини: пред осталом браћом и сестрама, поједини верници смењују се у гласном емотивном изрицању молитви упућених Богу. Тапациране дрвене клупе запоседају махом жене, како старије, забрађене и погурене, тако и млађе, без марама, врло често с бебама у наручју или децом од тек неколико година. Своје место на једном крају имају основношколци и средњошколци. Одећа коју верници имају на себи далеко је од сјаја и квалитета посетилаца богослужења код адвентиста и Јеховиних сведока – није нова, али је чиста и уредна. Наспрам уздигнуте бине са озвученом говорницом и музичким инструментима, први централни ред уобичајено је намењен гостима и првацима. Приметна пажња посвећена је члановима музичке пратње: клавијатуре, тарабука, бубањ, гитара и бас-гитара, са издвојеним микрофоном за пратеће вокале певачице. За све оне који нису најбоље овладали Светим писмом, посебно задужен младић барата лаптопом и, на развученом платну на зиду, смењује текстове песама и Библијске цитате заступљене у проповедима и молитвама пастора.

Једном или двома песмама побожног карактера успоставља се јединство присутних у сали, пре него што пастор Селим Алијевић, са микрофоном у руци, упути поздравне речи и уводном молитвом позове на заједничко обраћање Христу – тзв. *слављење Боја*. Следи блок песама препознатљивог хришћанског садржаја, у тону ромског мелоса. Занесени, редовно затворених очију, верници различито манифестују силазак Светог Духа: једни седе, многи су усправљени; нечије су руке у ваздуху, док су другима прекрштене преко груди или спуштене низ тело; једнима су гласови громогласни, други тек тихо изговарају стихове; поједина су лица обливена сузама или болним гримасама, док друга краси савршена мирноћа. Све је подређено личном - доживљају, подржаном трештућом музиком из моћних звучних кутија. У специјалним приликама наступа и црквени хор, комплетирајући са музичарима тим за слављење. Снимљено је, и за дистрибуцију бесплатно, неколико ЦД-ова са ромском духовном музиком.

Након слављења, присутни слушају проповед из Библије са јасном моралном поруком. Пастор чита стихове на српском језику, али их појашњава и образлаже на ромском. Након тога следи још један блок песама, а крају вечерњег окупљања претходе молитве за потребе верних. Из жаморне гомиле која излази у ноћ, издвоји се покоја мајка са дететом у наручју или невољна особа у пратњи, замоливши за директно упућену пасторову реч.

Неколико пута годишње, обавезно у Дане Пентекоста, крсте се нови чланови из Лесковца и из мањих места у којима црква има своје вернике.

Пастору у раду помаже црквени одбор, који именује једном годишње. Чине га угледни представници цркве, сведочећи променама у навикама благотворно дејство Христа у њима. Операционализацији постављених задатака доприносе и ини други сарадници: учитељи веронауке, дежурни евидентичари, сестринске вође, молитвени координатори, вође хуманитарног рада итд.

Од почетка 2009. године, у цркви функционише дечије обданиште које са „Недељном школицом“ игра пресудну улогу у подучавању најмлађих моралним и духовним вредностима. Осмишљена да информисе о темељима вере, постоји и четворосеместрална „ДВД библијска школа“ чијим се завршавањем добијају диплома и препоруке за даље верско усавршавање. Од 2005. Године, програм локалног домета емитује „Радио Емануел“, на 98,2 мегахерца уживо преносећи проповеди, читања из Библије и духовну музику на ромском језику. У Лесковачком Дому синдиката, последњих година су се усталиле свечаности посвећене прославама Божића и Ускрса, уз наступе омладинског хора (слика 11), драмске секције и дечије групе. Оформљена је стална интернет страница на адреси .

Јеховини сведоци

Јеховини сведоци у ЈИС

Вернике Хришћанске верске заједнице Јеховиних сведока у Нишу окупљају две Скупштине – Ниш-Југ и Ниш-Север, организационо везане за покрајину којој припадају и Врање, Лесковац, Прокупље, Алексинац, Крушевац, Зајечар, Бор, Неготин и Кладово. Крштеним члановима и пријатељима, њима око двестотинак, омогућено је да се од 2005. два пута недељно сусрећу у Дворани краљевства у Скопљанској улици број 3.

Скупштине Јеховиних сведока постоје још и у Лесковцу (око 80 верника окупљају се у згради у сопственом власништву у неасфалтираном делу улице Дубочица број 131, поред Трговачке школе) и Врању (око 100 верника, такође у сопственој згради у улици Ђуре Ђаковића 23/1), а молитвених група има у Алексинцу (20 верника), Прокупљу (20 верника), Бојнику (десет верника) и Пироту (десет верника).

Роми Јеховини сведоци у ЈИС

Службу проповедања улицама градова југоисточне Србије заједно обављају браћа и сестре српске и ромске националности. Роми су на равноправан начин заступљени и у осталим активностима које Сведоци свакодневно обављају. Четрдесетак их је у две Скупштине у Нишу. Скупштине у Лесковцу (од 2006) и Врању (од 2004) већ имају и произведено старешинство из ромских редова: у насељу „Славко Златановић“ у Лесковцу, у истој улици у којој се налази пентекостална

„Црква под шатром“, живи са породицом Данило Веселовић, а у Врањској бањи Ненад Бекић. У Лесковцу је двадесет и пет, а у Врању тридесет Рома Јеховиних сведока.

Скупиштина Јеховиних сведока Ниш-Југ у Нишу

У централном градском језгру, преко пута Ислам-агине џамије, у прелепој згради у Скопљанској улици број 3, смештена је „Дворана краљевства“ Јеховиних сведока (слика 12). Вернике окупљају две Скупштине – Ниш-Југ и Ниш-Север, организационо везане за Покрајину којој припадају и Врање, Лесковац, Прокупље, Алексинац, Крушевац, Зајечар, Бор, Неготин и Кладово (Тодоровић 2011б). Од 2005. године, стотину и деведесет крштених чланова два пута недељно обавља богослужење; претходно, од почетка седме деценије двадесетог века, вршена су у Железничкој број 9. Службу проповедања ван храма обављају браћа и сестре српске и ромске националности; Рома је не више од четрдесетак.

Опонашајући образац распрострања у европским, па и балканским земљама, протестантске верске заједнице у Србији посебну пажњу усмеравају ка етничким и верским мањинама, а у њеним југоисточним крајевима према Ромима који су по конфесионалном пореклу православци и припадници ислама. Српска православна црква, Римокатоличка црква и Исламска заједница с резервама укључују Роме у своје редове, образлажући то њиховим скромним богословским знањем и ритуалном недисциплином, додатно подупртим фатализмом, раширеним сујеверјем и магијском праксом. Чињеница да велике верске заједнице не брину о Ромима, запуштајући било какав пасторални рад међу њима, условила је њихову учесталу, готово неминовну конверзију у протестантизам. Реч је о процесу који још увек није окончан, штавише, очекује се даље увећавање ромске верничке популације у редовима тзв. малих верских заједница, посебно на територији југоисточне Србије.

Литература:

Ђорђевић, Драгољуб Б. 1987. *Зашто „православци“ ирелазе у агвентисције?* Марксистичке теме 11 (3–4), 141–149. Ниш.

Ђорђевић, Драгољуб В. 2005а. *Religije i veroispovesti nacionalnih manjina u Srbiji*. Sociologija XLVII (3), 193–212. Beograd.

Ђорђевић, Драгољуб В. 2005б. „Globalization of Religion: Evangelistic Pentecostalism.“ In: Danijela Gavrilović (ed), *Religion and Globalization*, 85–97. Niš: YSSSR and Sven.

Đorđević, Dragoljub B. 2009. „Preobraćanje Roma na protestantizam (Model, činioci, tumačenje).“ U: Zorica Kuburić i Srđan Sremac (prir), *Konverzija i kontekst (Teorijski, metodološki i praktični pristup religijskoj konverziji)*, 227–244. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.

Đorđević, Dragoljub B. and Dragan Todorović. 2009. *Jemka has Risen (Tekkias, Tarikats and Sheiks of Niš Romas)*. Niš: Faculty of Philosophy.

Đorđević, Dragoljub B. and Dragan Todorović. 2011. „Orthodox Priests and the Protestant Roma (A Bit of Empirical Research from the South of Serbia).“ In: Mirko Blagojević and Dragan Todorović (eds), *Orthodoxy from an Empirical Perspective*, 175–188. Niš and Belgrade: YSSSR and Institute for Philosophy and Social Theory.

Ђуришић, Момир. 2009. *Сећања на наш њочешак и развој (Јубиларни сабор адвентиста у Нишу 1923–2009)*. Ниш: Хришћанска адвентистичка црква у Нишу.

Kurtić, Tane. 2003. „Protestant Evangelical Church 'Community of Roma' in Leskovac.“ In: Dragoljub B. Đorđević (ed), *Roma Religious Culture*, 177–184. Niš: YSSSR, Yuroma center and Punta.

Куртић, Тане. 2008. *Пројеситантска Еванђеоска црква „Заједница Рома“ у Лесковцу*. Лесковачки зборник XLVIII, 351–358.

Stanković, Miodrag. 2007. *Romi – nasledstvo od Gospoda*. Religija i tolerancija 4 (7), 171–172.

Starešinstvo Protestantske evanđeoske crkve. 2007. *Dvadeset godina „Zajednice Roma“ u Leskovcu*. Religija i tolerancija 4 (7), 173–176.

Тодоровић, Драган. 2011а. „Протестантизација Србије: случај Лесковца и јужне Србије.“ У: Драгољуб Б. Ђорђевић и Предраг Стајић (прир), *Религије у свету*, 161–184. Нови Сад и Лесковац: Прометеј и Лесковачки културни центар.

Тодоровић, Драган. 2011б. „Мале верске заједнице.“ У *Нишки лексикон*, 279–280. Београд: Службени гласник.

Тодоровић, Драган. 2011в. „Протестантизам – нова религија Рома југоисточне Србије.“ У: Данијел Синани (прир), *Антропологија, религије и алтернативне религије: култура идентитета*, 161–184. Београд: Српски генеалошки центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду.

Тодоровић, Драган. 2011г. *Роми на Балкану и у Србији*. Теме 35 (4), 1137–1174. Ниш.

Тодоровић, Драган. 2011д. *Пројеситантизам на Балкану и у Србији*. Социолошки преглед 45 (3), 265–294. Београд.

Ђирјаковић, Зоран. 2005. *Ситанишије сина Божјеј, шамна ситрана*. НИН 2852, 64–68.

Vukanović, Tatomir. 1982. *Romi (Cigani) u Jugoslaviji*. Vranje: Nova Jugoslavija.

Живковић, Јован, Драган Тодоровић, Владимир Јовановић и Драгољуб Б. Ђорђевић. 2001. *Ромске душе*. Ниш: Универзитет у Нишу.

Фотографије

Слика 1.

Хришћанска баптистичка црква у Лесковцу (фeбруар 2009)

Слика 2.

Детаљи са дечијег часа у ромској баптистичкој цркви у Белој Паланци (децембар 2008)

Слика 3.

Хришћанска адвентистичка црква у Нишу (децембар 2009)

Слика 4.

Детаљ са заједничког богослужења адвентиста у Нишу (децембар 2008)

Слика 5.

Спољашњи изглед ромске Адвентистичка црква у Доњем Бријању
(фебруар 2009)

Слика 6.

Спољни изглед Духовног центра еванђеоске цркве „Светло“ у Лесковцу
(мај 2007)

Слика 7.

Унутрашњи изглед Духовног центра еванђеоске цркве „Светло“ у Лесковцу
(фебруар 2009)

Слика 8.

Испостава Протестантске еванђеоске цркве „Заједница Рома“ у Бошњацу
(фебруар 2009)

Слика 9.

Испостава Протестантске еванђеоске цркве „Заједница Рома“ у Врањској бањи (март 2009)

Слика 10.

Данашњи изглед „Цркве под шатром“ у Лесковцу (фебруар 2009)

Слика 11.

Омладински хор на божићној прослави у лесковачком Дому синдиката (2010)

Слика 12.

Зграда Јеховиних сведока у Нишу (децембар 2008)

Dragan Todorović

Sociographic Indicators of the Spreading of Protestant Religious Communities in Southeastern Serbia (with a Special Emphasis on Protestant Roma)

For a decade and a half there has been an increased influence of “small religious communities”, Adventists, Pentecostals, Jehovah’s Witnesses, Baptists, Methodists, Mormons and others, to the Serbian religious scene. Drawing from the spreading pattern in European as well as Balkan states, Protestant religious communities pay particular attention to ethnic minorities, especially Roma, whose confessional origin is Orthodox and Muslim. The conversion into Protestantism has given Roma a lot they were deprived of in Orthodoxy, Roman Catholicism and Islam: dignity and respect, care and welfare, hope and outlook.

Using the analysis of collected ethnographic and sociological material and deep interviews with believers and leaders, the author in this paper provides a historical and sociological overview of the spreading of protestant religious communities in Southeastern Serbia (Christian Baptist Church, Jehovah's Witnesses, Christian Adventist Church, and Evangelical Pentecostal Church), with a short presentation of one characteristic religious community for each of those where Roma are the majority in congregation.

Key Words: Protestant Religious Communities, Protestantisation of Roma, Southeastern Serbia, Roma, Protestant Roma.